

KOGNITIV RIVOJLANISH

Mahammadjonova Dilshoda Zikiryoixon qizi

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Ilmiy maslahatchi: Isamutdinova Durdona

Annotatsiya: Ushbu maqolada insonning bilim olish, tafakkur qilish, muammolarni hal etish va xotirani shakllantirish jarayonini o'z ichiga oluvchi psixologik jarayon haqida ma'lumot beriladi.

Annotation: This article provides information about the psychological processes that involve human learning, thinking, problem solving and memory formation.

Anmerkung. Dieser Artikel bietet Informationen zu den psychologischen Prozessen, die menschliches Lernen, Denken, Problemlösen und Gedächtnisbildung betreffen.

Kalit so'zlar: Atrof-muhit, axborot, qobiliyat, tafakkur, ijtimoiy, enaktiv, ikonik, simvolik, jismoniy faollik, miya.

Keywords: environment, information, ability, thought social, enactive, iconic, symbolic, physical activity, brain.

Schlüsselwörter: das Umfeld, die Information, die Fähigkeit, der Gedanke, sozial, enaktiv, ikonisch, symbolisch, körperliche Aktivität, das Gehirn.

Kognitiv rivojlanish – insonning bilim olish, tafakkur qilish, muammolarni hal qilish va xotirani shakllantirish jarayonini o'z ichiga oluvchi psixologik jarayondir. Bu rivojlanish bolalikdan boshlab butun hayot davomida davom etadi. Ushbu maqolada kognitiv rivojlanish nazariyalari, bosqichlari va uni rivojlantirish usullari haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Kognitiv rivojlanish nima?

Kognitiv rivojlanish – bu odamning atrof-muhitni tushunishi, axborotni qabul qilishi, eslab qolishi, tahlil qilishi va fikrlash qobiliyatining shakllanishidir. Kognitiv rivojlanish nafaqat bola yoshida, balki inson umrining har bir bosqichida sodir bo'ladi.

Psixologlar va pedagoglar insonning kognitiv rivojlanishiga katta ahamiyat berishadi, chunki bu jarayon shaxsning kelajakdagi bilim olish qobiliyatiga, ijodiy tafakkuriga va muammolarni hal qilish ko'nikmalariga bevosita ta'sir qiladi.

Kognitiv rivojlanish nazariyalari

1. Jan Piaget nazariyasi

Shveytsariyalik psixolog Jan Piaget (1896–1980) bolalarning tafakkur rivojlanishi bo'yicha keng qamrovli nazariyani ilgari surgan. U inson tafakkurining shakllanishini to'rt bosqichga ajratgan:

Sensor-motor bosqichi (0–2 yosh) – bola o'z harakatlari va sezgilari orqali dunyoni o'rganadi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

Preoperatsional bosqich (2–7 yosh) – bola ramzlar va so‘zlardan foydalanishni o‘rganadi, lekin mantiqiy tafakkur hali shakllanmagan bo‘ladi.

Konkret operatsiyalar bosqichi (7–11 yosh) – bola mantiqiy tafakkur qilishni boshlaydi, lekin faqat aniq ma’lumotlarga asoslangan holda fikr yuritadi.

Formal operatsiyalar bosqichi (11 yoshdan boshlab) – bola abstrakt va nazariy tafakkur qilish qobiliyatiga ega bo‘ladi.

2. Lev Vygotskiy nazariyasi

Lev Vygotskiy (1896–1934) kognitiv rivojlanishda ijtimoiy muhit va tilning muhimligini ta’kidlagan. U “yaqin rivojlanish zonasi” (ZPD) tushunchasini ilgari surgan bo‘lib, bu bolaning o‘zi mustaqil bajara olmaydigan, lekin tajribali kishi (ota-ona, o‘qituvchi) yordamida bajarishi mumkin bo‘lgan vazifalarni anglatadi.

3. Jerom Bruner nazariyasi

Bruner (1915–2016) bilim olishda faol ishtirok etish muhimligini ta’kidlagan. Uning fikriga ko‘ra, odamlar uch xil yo‘l bilan bilim oladilar:

Harakatli (enaktiv) o‘rganish – amaliy tajriba orqali.

Tasviriy (ikonik) o‘rganish – vizual obrazlar orqali.

Ramsiy (simvolik) o‘rganish – til va ramzlar orqali.

Kognitiv rivojlanishning asosiy omillari

1. Biologik omillar – genetika va miyaning rivojlanishi.
2. Atrof-muhit – oila, maktab va jamiyat ta’siri.
3. Ta’lim va o‘qitish – bilim olish va fikrlash qobiliyatini shakllantirish.
4. Ijtimoiy munosabatlar – muloqot va ijtimoiy tajribalar.

Kognitiv rivojlanishni qanday yaxshilash mumkin?

O‘qish va yozish – kitob o‘qish tafakkurni rivojlantirishning eng samarali usullaridan biridir.

Mantiqiy o‘yinlar – shaxmat, krossvordlar, matematik jumboqlar kognitiv rivojlanishga yordam beradi.

Ijodiy faoliyat – rasm chizish, hikoya yozish va musiqa bilan shug‘ullanish miyaning turli qismlarini faollashtiradi.

Muloqot qilish – turli mavzularda suhbatlashish tafakkurni kengaytiradi.

Jismoniy faollik – sport va harakat miyaning faoliyatini yaxshilaydi.

Kognitiv rivojlanish insonning bilim olish, tafakkur qilish va muammolarni hal qilish qobiliyatini shakllantiradi. Piaget, Vygotskiy va Bruner kabi olimlarning nazariyalari bu jarayonning turli jihatlarini yoritib bergan. Atrof-muhit, ta’lim va ijtimoiy munosabatlar kognitiv rivojlanishga katta ta’sir qiladi. Shuning uchun, inson tafakkurini doimiy ravishda rivojlantirish uchun o‘qish, mantiqiy o‘yinlar o‘ynash va ijodiy faoliyat bilan shug‘ullanish muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Piaget, J. The Origins of Intelligence in Children. New York: Norton. 1952.
2. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press. 1978.
3. Bruner, J. Toward a Theory of Instruction. Cambridge, MA: Harvard University Press. 1966.
4. Anderson, J. R. Cognitive Psychology and Its Implications. New York: W. H. Freeman. 1990.
5. Flavell, J. H. Cognitive Development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. 1985.
6. Woolfolk, A. Educational Psychology. Pearson Education. 2013.
7. Neisser, U. Cognitive Psychology. New York: Appleton-Century-Crofts. 1967.
8. Sternberg, R. J. Cognitive Psychology. Cengage Learning. 2016.
9. Berk, L. E. Development Through the Lifespan. Pearson. 2018.
10. Isamutdinova, D. (2024). INNOVATION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA ASOSIDA DARSLARNI TASHKIL QILISH. MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS, 1(2), 193-197.
11. Isamutdinova, D. (2024). COMPARISONS AS REFLECTIONS OF HUMAN CULTURE AND THOUGHT. Innovations in Technology and Science Education, 3(20), 194-198.
12. Marifjanovna, I. D. (2024). NEMIS TILINI ORGANISHNING SAMARALI USULLARI. PEDAGOG, 7(9), 138-139.
13. Durdona, I. (2024). MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDA CHET TILI O'RGATISH METODLARI. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 32(3), 43-45.
14. Isamutdinova, D. (2024). INNOVATION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA ASOSIDA DARSLARNI TASHKIL QILISH. MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS, 1(2), 168-172.
15. Marifjanovna, I. D. (2024). INNOVATION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA ASOSIDA DARSLARNI TASHKIL QILISH. СОБРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИССЛЕДОВАНИЯ, 1(1), 169-172.
16. Marifjanovna, I. D. (2024). INGLIZ TILINI ORGANISHNING SAMARALI USULLARI. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 3(28), 36-37.
17. Zebo, M. (2023). DEATH GLORY OF THE WRITER. JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING, 2(5), 104-106.
18. Madraximova, Z. (2022). Z & Ablaeva, N.(2022). CHARACTERISTICS OF LERMONTOV'S WORKS" HERO OF OUR TIME. Science and Innovation, 1(8), 1843-1845.

19. Madraximova, Z., & Ablaeva, N. (2022). ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОИЗВЕДЕНИЯ ЛЕРМОНТОВА" ГЕРОЙ НАШЕГО ВРЕМЕНИ". Science and innovation, 1(B8), 1843-1845.
20. Самиева, Г. Т., & Аликулов, Х. Т. (2023). НОВЫЙ УЗБЕКИСТАН И ПЕРЕХОД В «ЗЕЛЕНУЮ ЭКОНОМИКУ». Экономика и социум, (11 (114)-1), 994-998.
21. Samieva, G. T., & ugli Alikulov, K. T. (2024). MINTAQADA “YASHIL IQTISODIYOT” ASOSIDA BARQAROR IQTISODIY O ‘SISHNI TA’MINLASH MASALALARI. THE INNOVATION ECONOMY, 4(04).
22. Aliqulov, H. (2023). “YASHIL IQTISODIYOT”–KELAJAK IQTISODIYOTING ASOSI. Nashrlar, 474-477.
23. Matqosimova, M. E. Q. (2022). SMS LARDA ELLIPTIK STRUKTURALAR. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2(12), 181-186.